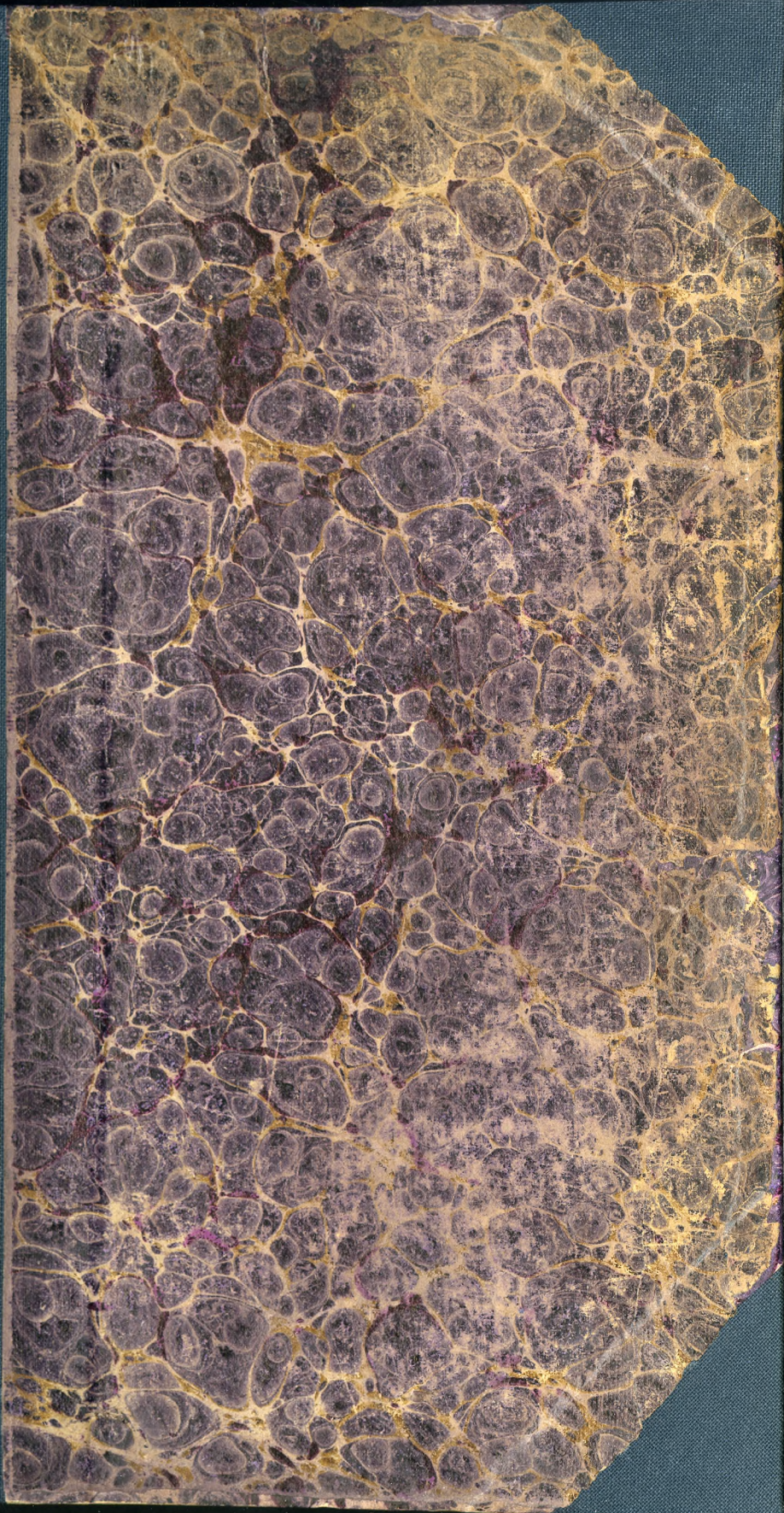

Politikai
röpiratok

197

*Magyar Könyv 1. kötet
Sepsiszentgyörgy.*

1853
MAGYAR ÉRDEK
ERDÉLYBEN.

CZIKKSOROZAT A „SZÉKELY NEMZET“-BŐL.

IRTA:

BEKSICS GUSZTÁV.

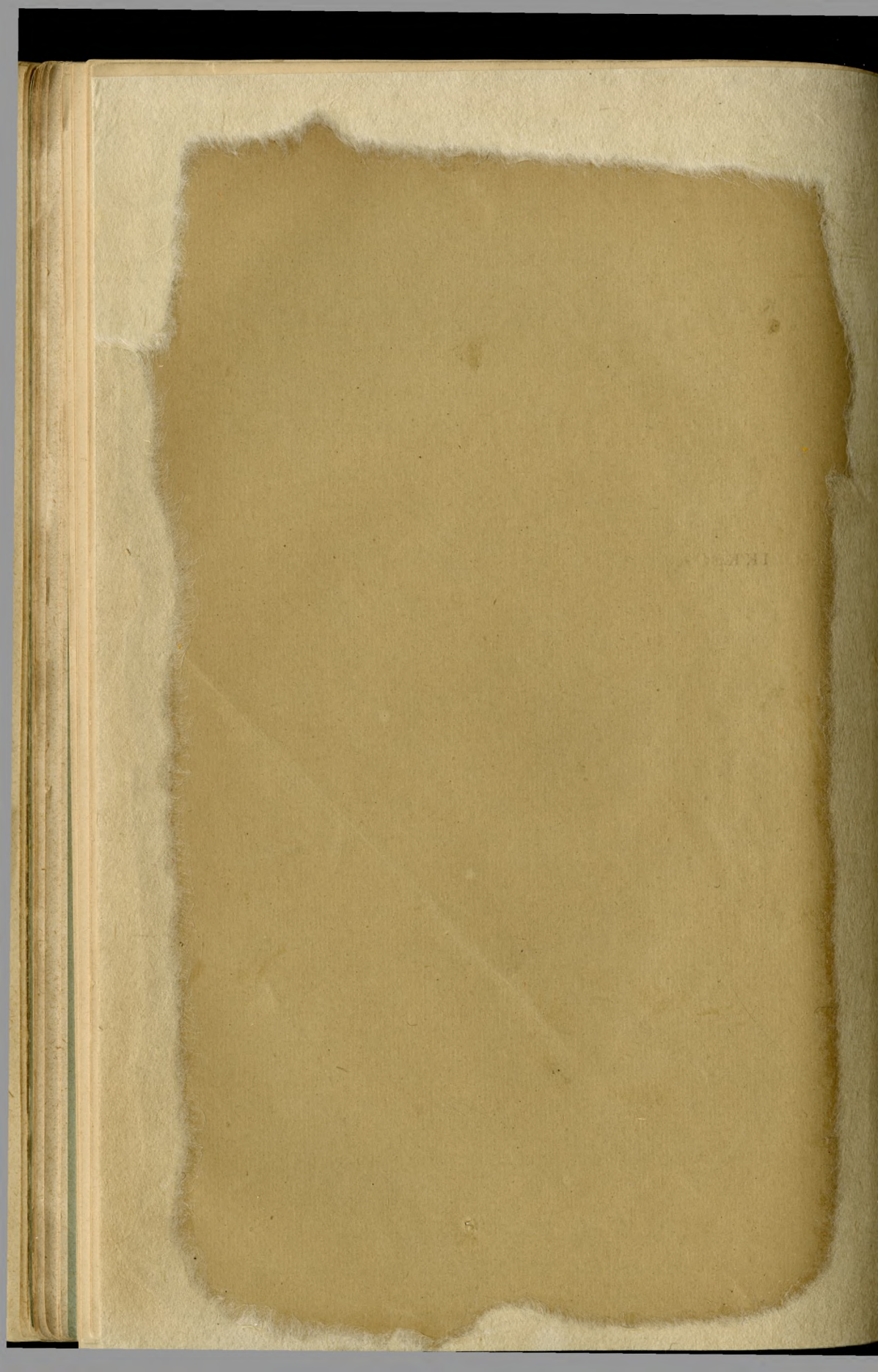

7.

SEPSI-SZENTGYÖRGY,
JÓKAI-NYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1885.

*Titány Sándor könyv
váltója
ára 30 k.*

MAGYAR ÉRDEK ERDÉLYBEN.

CZIKKSOROZAT A „SZÉKELY NEMZET“-BŐL.

IRTA:

BEKSICS GUSZTÁV.

SEPSI-SZENTGYÖRGY,
JÓKAI-NYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1885.

61172 00766 3f

MAGYAR ERDEK

DR. BALLAGI GÉZA

BR.

I.

A Székelyföld magyar szempontból.

A magyar politika nem ismerhet partikuláris, hanem csak országos szempontokat.

A helyi patriotizmus, vagy partikulárizmus kiváltságát Erdélynek sem adjuk meg. Helyi érdekek lehetnek ott is, de ezek az országos érdekek magaslataig nem emelkednek.

A mi nagy állami érdek, az Erdélyben sem erdélyi, hanem magyar érdek.

Jöjjünk tehát tisztába a Királyhágón tuli dolgokkal. Jöjjön tisztába a közvélemény, a kormány, a törvényhozás. És jöjjön tisztába addig, míg nem késő.

Székely kérdés nincs, én nem csináltam, nem vettem a vita napirendjére. Ha nem van Erdélyben magyar kérdés; erre, igaz, tollal, szóval iparkodtam felhívni a közvélemény figyelmét.

A Székelyföldet magyar szempontból kell tekinteni, nem pedig szűk látkörű helyi szempontból. Akkor azután egészen más alakban jelenik meg előttünk a Székelyföld. Akkor, ha a székelyek panaszkodnak, jajveszékelnak, nem mondhatja senki vállat vonva: ezeknek a székelyeknek mindig bajok van, soha sem lehet őket kielégíteni.

Akkor megnyílik egy nagy országos kérdés láthatára, melybe minden magyar politikusnak azon erős elhatározással kell bele tekintenie, hogy az országos érdekeket, megtisztítva a helyi érdekek apró fövenyétől, fel kell karolni.

Hogy Erdélyben magyar politikát kell csinálni és hogy e politika nem lehet passiv; nem nézheti közönyösen, mint pusztul, vagy legalább nem fejlődik a Székelyföld.

Hogy Erdélyt csakis a Székelyföldön lehet és kell megerősíteni.

E meggyőződés rendithetlen bennem, mióta Erdély viszonyait közelebbről megismertem. E meggyőződésemet másoknak, mindenkinek, minden magyar politikusnak, az összes magyar közvéleménynek meggyőződésévé óhajtom tenni.

Azért fogok újra tollat. Többnyire megirtam, vagy elmondtam már választóimhoz intézett nyílt levelemben, beszédeimben s hírlapi cikkekben, a mit most teszek papírra. De ezuttal, bár iparkodom lehetőleg rövid lenni, teljes keretében tárgyalom a kérdést; összecsoportosítom a kisebb részletekben elmondottakat.

Hogy Erdély Magyarország vára, ez nem pusztá frázis. Nem az erdélyi partikularizmus, helyi patriotizmus találta ki. Nem hivatkozom a történelemre. Nem utalok arra, hogy Erdélyből már megmentették nemcsak a magyar szabadságot, hanem a magyar államot is. Nem kérdezem: hol volna ma a magyar állameszme, ha Mohács után Erdély bércei közé nem menekszik?

Nem a múlt, hanem a jövő szempontjából tárgyalom a magyar kérdést Erdélyben. Hasztalan leendett fontos Erdély és a Székelyföld a múltban, hasztalan tartotta meg az utóbbi számunkra az előbbi. Ha nem volna fontos jövőre, ha Erdélyt másként is meg lehetne tartani jövőre, mint a Székelyföld által, akkor Erdély történetéből szép jeleneteket lehetne feltárni, gyönyörű regényeket írhatna Jókai: de a magyar politikára nézve kevés jelentőséggel bírna.

De hát a jövőben Erdély szinte fontosabb a hazára nézve, mint volt a múltban. Ha elvesz Erdély, mikép lesz megtartható Magyarország? Erdély nélkül egy jókora magyar canton még létezhetnék; de nem a magyar állam. Nem azon magyar állam, mely nagyhatalom volt a középkorban s melyből a nagyhatalmi aspirációk nem veszttek ki még jelenleg sem.

Erdély ma még nem forog közvetlen veszélyben. De máris csak a fegyver hatalmánál fogva tartjuk.

Nem bírjuk a társadalom, hanem csakis az állam erejénél fogva.

Kivéve a Székelyföldet, csak megszállva tartjuk fegyveres erővel. A Székelyföld kivételével csak a városok, ezek is csak részben vannak magyar kézen. A vidék oly elemek kezén van, melyek vagy már ellenségei, vagy ellenségei lehetnek a magyar állameszmének s melyeknek roppant tömegében elenyészik a kis magyar nép annál inkább, mert a földbirtokos osztály, fájdalom, több vidéken elvesztette földbirtokát. És még nagyobb fájdalom, hogy leginkább ott vesztette el, a hol erre a magyar érdekek legnagyobb szüksége lenne, mint Hunyad-megyében, Alsó-Fehérben stb.

De hogy nem frazist irok, sem ok nélkül ijeszteni nem akarok, álljon itt azon Erdély statisztikai képe, melyből kivesszük a Székelyföldet.

A l s ó - F e h é r m e g y é n e k van 178 ezer lakosa. Ebből magyar csak 15 ezer (s ebben a városok magyar lakossága is bennfoglaltatik.) A többi, 6—7 ezer német kivételével, oláh.

B e s z t e r c z e - N a s z ó d m e g y é n e k 95 ezer lakosa közt csak három ezer s néhány száz a magyar; a többi szász és oláh.

B r a s s ó m e g y é b e n 84 ezer lakos közt 24 ezer magyar van, beleértve a brassóvárosi magyarságot is; a többi szász és román; a románság pár ezerrel több a szásznál is.

H u n y a d m e g y e 248 ezer lakosának nagy román tömegében szinte elvesz a 12 ezer főnyi magyarság.

K i s - K ü k ü l l ő b e n kedvezőbb az arány; 92 ezer lakos közt van 11 ezer és néhány száz magyar.

K o l o z s m e g y é n e k, Kolozsvár nélkül 166 ezer lakosa van; ebből 50 ezer a magyar. Maga Kolozsvár kiváló őrhelye a magyarságnak; most már több mint 30 ezer lakosa, pár ezer román kivételével, tiszta magyar.

N a g y - K ü k ü l l ő 133 ezer lakosa közt nincs egészen 13 ezer magyar, tehát 10⁰/₁₀. A többi majd egyenlő arányban szász és román.

S z e b e n m e g y e 141 ezer lakosának szász és román tömegében szinte elenyészik az alig három ezer magyarság, melyben a szebenvárosi magyar elem is befoglaltatik.

Szolnok-Doboka megye 194 ezer lakosa közt 30 és néhány ezer magyar van. Szintén körülbelül 30 ezer főny a magyarság Torda-Aranyos 137 ezer majd kizárólag román lakossága közt.

Íme, ez Erdély a Székelyföld nélkül. Az összes városokkal együtt nem mutathat fel többet 220 és pár ezer magyar anyanyelvű lakosnál. Csekély töredékét az összes lakosság létszámának.

Igaz, hogy az értelmi és vagyoni potencia tulnyomólag a kis töredéknél van. És nemcsak a fizikai, hanem a politikai világban is nagy fontossága van a fajszulynak. De bármily nagy a fajszulya az erdélyi magyarságnak, nem ellen-súlyozhatja a roppant nemzetiségi tömegeket, mihelyt ezek a magyar államészmével szemben foglalnak állást.

Nem gyanusítom egyik nemzetiséget sem. Nem hirdetem a félelem, a gyanu, tehát az üldözés tanát. De vajjon adott-e okot a szász lakosság, hogy a magyar államészme oszlopa gyanánt legyen tekinthető? Avagy az erdélyi románság volna ez oszlop?

A dakoromanizmus és legújabbán az irredentizmus felel a kérdésre. Hogy mind a kettő tespedőben van, csak a vak nem látja. Hogy a román kérdés fenyegetőleg emeli fel öklét Bukarestből s kezét ökölbe szorítja, bár ma még félig--meddig titkolózva, Erdély számos pontján, bűn volna észre nem venni.

A becsempészett proklamációk, elkobzott dynamit szálitmányok komolyan intik a résen állásra a magyar állami hatalmat s Erdély helyzetének megfontolására a politikusokat.

De én nem enuncziálok, sem nem vizsgálok, sem el nem ítélek. Ez nem az én feladatom. Én csak figyelmeztetek.

Félni, vagy megijedni gyávaság volna. Sőt én bizom az erdélyi románság tulnyomó nagyrészének józanságában s talán hazafiságában is.

A magyar állam ereje s a monarchia hatalma végre is biztosítékot képez minden veszélyllyel szemben.

De az intő jelek nem követelnek-e Erdély számára egy jól átgondolt, a viszonyok ismeretén alapuló, a helyzettel számoló magyar politikát.

Még a legmegrögzöttebb ellenzékinek is

el kell ismernie, hogy a Tisza-kormány Erdélyben sokat tett a magyar állameszme megszilárdításáért. Sőt ez a kormány tett egyedül; előzői annyit sem törődtek Erdélylyel, mint a török Kelet-Ruméliával. A Tisza-kormány robbantotta szét a nemzetiségek, s különösen a szászok ósdi várait, melyekben, mint védművekben, fegyveresen lakott a magyar állam elleni gyűlölet. A Tisza-kormány hatolt be, a magyar állameszme zászlójával kezében, a nemzetiségi vidékekre, számos ponton kitűzve azt, a hol annak már minden tradíciója elveszett. A Tisza-kormány sokat tett arra, hogy a kultura centrumait, a városokat elvegye a nemzetiségektől. Hogy a civilizáció e várait magyar kézre szerezze meg, a hol az ellenségkézen voltak.

De nagyszabásu magyar politikát nem lehet csinálni a Székelyföld és ennek kifejtése nélkül.

Az államférfiúnak is anyagra van szüksége, mint a szobrásznak, hogy valamit alkothasson.

Semmiből csak az isten tud teremteni.

Erdélyben a magyar államférfiúnak a székely nép kínál, kozik anyagul.

Igazi, jóféle márvány az, melyből nagy és szép művet lehet alkotni.

Erdély észak-keleti határán, a román özőnben sziget, a magyar állameszme végvára gyanánt, hatalmas, kompakt tömegben foglal helyet a most már körülbelül félmillió székely nép.

A többi összes erdélyi magyarság alig fele a székelységnek s hozzá szét van szórva, a románság megmagyarázhatlan beolvasztó erejének ki van téve.

E szétszórt tömböket megmenteni, kifejtteni feltétlenül szükséges. És különösen e szempontból vár nagy és hazafias feladat az erdélyrészi közművelődési egyletre.

De nagy politikát csak nagy anyaggal, tehát csak a székelységgel lehet.

Ha kifejtjük a Székelyföldet, megerősítettük Erdélyt.

A megnövekedett székely nép zárvonalat fog képezni Románia és, a magyar állam közt. Örökre kettémetszi a román-

ság összefüggését, mely most a Tiszától a Feketetengerig terjed.

Számbeli, anyagi és értelmi súlyával agyonnyom minden dacoromán törekvést; társadalmilag tesz lehetetlenné minden irredentista kísérletet.

Ime tehát, a székely érdek magyar érdek. Nem helyi partikularizmus. Nem a góbé-agy által kifundált szempont.

Igy kell azt felfogni és tárgyalni. Így kell a székely kérdést, mely magyar kérdés, megoldani.

II.

A Székelyföld bajai.

A magyar agrikultura nagy válságban van egyáltalán. A székely földművelés bajai sokkal nagyobbak. Hogy miért, majd elmondom.

Az ipar Magyarországon keletkezőben, fejlődésének leg-szebb stádiumában van. A székelyföldi magyar ipar a pusztulás szélére jutott.

Ennek következménye azután, hogy a mezőgazdák, de különösen az iparosok egy része kénytelen kivándorolni.

Jelenleg már nem iparcikkek, hanem iparosokat viszünk ki Romániába.

A székelyek megcsinálják a virágzó, a nyugatival versenyző ipart; de nem a Székelyföldön, hanem Oláhországban.

Hogy miért van ez így, majd érintem. Addig e hanyatlás következményeit adom elő. Az első következmény a Székelyföld elszegényedése.

A második a nagy kivándorlás és nagy halálozás. A legújabb statisztikai adatok megdöbbentő tényeket tárnak fel különösen Csikmegyére nézve, hol az elszegényedéssel kapcsolatban a halálozás legnagyobb.

A harmadik — mind ez okok következtében — a Székelyföldnek csakhamar bekövetkezendő elnéptelenedése, vagy legalább a propagáczióinak szünetelése.

Pedig a székely nép szapora, sőt a legszaporább a magyar fajban. Sokkal szaporább az oláhnál.

A mult nyáron választóimhoz intézett nyílt levelemben szóltam erről. Most röviden csak a következőket ismétlem. A szaporodás vizsgálata tekintetében nem szabad csak egyes évek, vagy évtized eredményét vizsgálni. Nagyobb méret szükséges.

Erdélyben az oláhság nagyobb mérvben fejlődött a magyarságnál; de ennek oka nagyrészt abban van, hogy az erdélyi oláhok magyarokat, szlávokat és németeket olvasztottak be. Hogy tehát a román elem Erdélyben hódító és nem a hódítás tárgya; hogy beolvast és nem beolvad.

A román elem szaporodását a Királyhágó és a Tisza közt kell vizsgálni, hol ez elem nem olvasztott magába sem magyart, sem németet, vagy szlávot.

És e vizsgálatból kitűnik, hogy legalább az utolsó félszázad alatt a románság kevésbé fejlődött, mint a speczifikus magyar faj.

Íme az adatok, melyek saját számításaimnak eredményei:

Magyarországon (Erdély és Horvátország nélkül)

magyar volt	1835-ben	3.358.262,
	1880-ban	5.557.000,
román	1835-ben	1.080.107,
	1880-ban	1.250.275.

Vagyis míg Erdélyben a román lakosság nagyobb mérvben terjeszkedett, mint a magyar, s még inkább, mint a szász, addig Magyarországon, Erdély nélkül, a magyar faj 70%-tel, a románság ellenben csak 20%-tel növekedett az utolsó félszázad alatt.

Ha ilyen volna Erdélyben is a magyarság és románság növekvési aránya; ha ott is 70% arányában növekednék a magyar faj, míg a román elem csak 20% arányában: Erdély akkor nemcsak nem forogna veszélyben, hanem félszázad alatt társadalmilag is meghódítanók. Miénk lenne nemcsak a magyar állam, hanem a magyar társadalom erejénél fogva.

És pedig a születések számaránya szerint ez lehetséges volna.

Vegyünk fel egy kiválóan magyar és egy kiválóan oláh

megyét: Háromszéket és Hunyadmegyét. Háromszék megyében 1880-ban 2120 gyermek született, a kétszer népesebb Hunyadmegyében ellenben csak 3600, holott 4240-nek kellett volna születnie. Avagy Csikmegye csak valamivel népesebb, mint Besztercze-Naszód s mégis Csikban 1880-ban 2014, míg Besztercze-Naszód megyében csak 1355 volt a születések száma.

Világos tehát, hogy különösen a székelység sokkal prolifikabb az oláhnál. Miért nem fejlődött tehát a székely nép sokkal nagyobb mérvben, mint a román? Miért esett vissza népesség dolgában néhány székely megye, míg Hunyadmegye 1870—1880 közt 9000 lélekszámmal növekedett?

Miért fog az 1890-diki népszámlálás — ha addig kedvezőbb viszonyok be nem következnek — még lesújtóbb adatokat eredményezni?

Mind a már érintett okok miatt. A székely agrikultura és különösen a székely ipar nagy és mélyen megrázkódtató válságai következtében.

Mert e válságok miatt a székelyek közt nagy a halandóság, még nagyobb a kivándorlás.

Mert a székely nők otthon nem kapva, a szász földön s Romániában keresnek foglalkozást s találják meg sokan közülök a gyalázatot.

Mert a székely férfi lakosság nagy része otthon szintén nem élhet meg, tehát kivándorol, vagy szintén a Székelyföldön kívül, legtöbb esetben Romániában keres munkát.

Mert a munkának, a szomorú gazdasági viszonyok miatt, ép a Székelyföldön, a legmunkásabb népfaj közt, nincs értéke.

Hogy a földművelés tulságos sok munkaerőt tart lekötve, ezt mutatja a földbirtok nagy feloszlása és a földműveléssel foglalkozóknak a termőföldhöz való aránya. Tulságos sok munkapazarlással jár a szervezetlen iparos tevékenység is. Ez is oka, hogy a székely ipar nem tud piacokat hódítani itt a hazában sem. Csak a tőkével párosult munkaerő és ügyesség létesíthet szervezett munkát s a mi fő, olesó produkciót. Hiszen tapasztalásból tudható, hogy akárhány iparcikk kevesebbe kerül Bécsből, Brünnből, Sziléziából hozatva, mint Háromszéken és Csikmegyében előállítva. Bármilyen szépen tudnak szólni, fanni a székely asszonyok, bármily szép eredmé-

nyeket mutat fel az oktatásban a sepsi-szentgyörgyi tanoda, fonó- és szövőgépek nélkül lehetetlen versenyezniök.

Csak a munka értéktelensége idézheti fel, hogy annyi székely ember jár szerteszét az országban, sőt Romániában is nyereségtelen fuvarozásban. Avagy képzelhető-e, hogy p. o. a borvizzel való nem házalás, hanem országolás kifizeti magát annak a székelynek, a ki Borszéken megrakva szekerét pár száz üveg borvizzel, elszekérez Nagy-Váradig is s heteket tölt e fuvarral? Hiszen a saját és lovának élelmezése — az utközben való korcsmázásról nem is szólva, szükségkép megemésztí nemcsak a nyereséget, hanem a szállítmány egész értékét is. Ugyanez történik a csiki épület- és egyéb fával. A fuvar Brassóig megemésztí a szállítmány értékét.

De hát miért van ez így? Miért nem talál a székely nép jövedelmező foglalkozást otthon? Mert a termőföld aránylag csekély a népességhez.

És mert a román-orosz verseny közvetlen közlelről éri, sujtja a székely agrikulturát.

Sepsi-Szentgyörgyön a buza 5 frt, az árpa 2½ frt.

Mit szólna az ily árakhoz a magyarországi gazda, kit legalább az orosz-román versenytől véd a fuvarbér.

Igaz, hogy a kisgazda a Székelyföldön is könnyen elviseli e versenyt s a példátlanul alacsony gabonaárakat; mert a termőföld annyira fel van osztva, hogy telkéből kiki csak saját szükségleteit fedezi, ha ugyan ez is kitelik, eladásra a székely földműves ritkán termel. Pénzt fuvar és háziipar segítségével szerez.

A közép és nagy gazdasággal bírókat ellenben nagyon érzékenyen sujtja a keleti verseny.

De ha az ipar, a túlnépesség és mégis olcsó élelmiszerek mellett felvirágozhatnék, a közép és nagy gazda is találna kárpótlást. Kifizetné magát a mezőgazdasági ipar és a kerti gazdaság. A háromszéki Szépmező a virágzó székely iparos városok számára termelne s ezekben biztos piacot találna.

De fájdalom, a székely ipar nemcsak nem fejlődik, hanem bizonyos tekintetben visszaesik.

A kiállításán mindenki megcsodálta a székely háziipart, a

esiki szőnyeg- és a sepsi-szentgyörgyi vászonipart, valamint a kézműiparnak számos fajtát.

De ez iparágak nem fejlődhetnek ki. A háziipar nem alakulhat át nagy iparrá.

Mert a Székelyföldön nincs tőke.

Mert nincs vállalkozás. Mert nincs vasut.

Mert a civilizációt elvittük a Székelyföld határáig, de be a Székelyföldre nem vittük.

Mert így a székely nép a civilizációnak csak hiányát ismeri és nem egyszersmind előnyeit.

Csak átkait és nem áldásait. Csak gyászát és nem örömét.

Mert minden félben maradt, vagy meg sem kezdődött a Székelyföldön.

Csak egy példát.

Kemény Gábor báró megkezdte a Székelyföldön a textil-ipar kifejlesztését a háziiparból. Működése áldásos volt, de félben szakadt, hogy iparminiszterből közlekedési miniszterré lett.

Sepsi-Szentgyörgyön van egy részvény-szövőgyár, mely állami támogatás mellett jutott oda, a hol áll.

De az olcsó munkabér, izléses és szolid munka daczára mikép fejlődjék, mikép versenyezzen, ha nincs mellette fonógyár? Ha a fonalat Ausztriából, vagy Felső-Magyarországból kell importálni.

Pedig ha Sepsi-Szentgyörgyön fonógyár volna, a szövőgyár versenyképessé lenne és csakhamar nagy lendületet venne.

A háromszéki agrikultura is kibontakozhatnék bajaiból. Kender és len termeléssel segíthetne magán; mert a kendert és lent a gyár számára eladhatná. Így hasztalan kísérlet volna e termelési ág felé fordulni, melynek pedig különben nagy jövője lenne.

Ime, mint támogatja egymást az agrikultura és az ipar. A hol egyik virágzik, felvirágoztatja a másikat. A hol egyik szenved, bajának részessévé teszi a másikat is.

De van a székely ipar válságának egyéb és nagyobb oka is.

Ez Románia magatartása.

Románia szerződéses, vagy szerződésen kívüli állapotban egyaránt mindent elkövet, hogy a magyar és különösen a székely ipart kizárja piaczaíró. A háziipart ép úgy, mint a müipart.

Mi szabadon beeresztjük gabonáját s ő lényegében prohibitív rendszert tart fenn határain a magyar iparterményekre nézve.

Mindenféle ürügy alatt pénzbeli biztosítékokat követel azon magyar alattvalótól, a ki Romániába visz valamit árulni.

A bodzai szorosnál végbemenő dolgok jellemzik Románia egész magatartását.

A román vámnál 20 frank letételét követelik a kocsijával, lovával átmenő székelytől. Ennek nem lévén 20 frankja, jótállót kell találnia. S van is ott egy általános jótálló, egy oláh gazda, a kinek ma már egyéb foglalkozása nincs, mint a jótállás s az üzlet oly jövedelmező, hogy nagy vagyont szerzett belőle.

Persze a siculusnak kamatostól meg kell fizetnie a jótállásért. Ekkép tehát Románia, bár közvetve, adót vet ki a Székelyföldre.

A boszantás, chicaneria célja pedig az, hogy iparosok jőjjenek ugyan át Romániába, de iparczikkek ne.

Ime, egyike a legtűrhetlenebb állapotoknak, melyben egyszerre van fenyegetve a székely agrikultura és industria.

Említsem-e még az iskolák és a vasut hiányát? Felhozzam-e, hogy p. o. Háromszék megyének egy középiskolája sincsen?

És a mi legkiáltóbb guny volna, ha nem lenne annyira szomorú: hogy az összes Székelyföldnek, félmillió magyarnak, a ki nekünk Erdélyt annyiszor megtartotta, nincs egyetlen egy vasútja sem?

A míg Magyarországon nincs fontosabb vidék, sőt nincs egyáltalán vidék, hová vasut nem menne: addig az egész Székelyföldet elkerüli a vasut. Csak a két szélét érinti Marosvásárhelynel, sőt egészen még a szélét sem érinti Földvárnál.

Nem igazi, nem komoly bajok-e ezek és még mások?

III.

Mit kell tenni?

A Székelyföld sok baját felsoroltam; de nem valamennyit. Ha valamennyit fel akarnám sorolni, sokkal tágabb keretben kellene tárgyalnom a kérdést, mint tényleg teszem.

De szándékosan akarok lehető röviden írni, hogy minél világosabb és átlátszóbb legyen a kép, melyet a közvélemény elé igyekszem állítani. A részletek kuszónövényével nem akarom elborítani a fát; a feldarabolás által tönkretenni a lényegeket.

Különben is az egyes helyi érdekekkel nem foglalkozom.

A magyar érdekről írok Erdélyben. A Székelyföld érdekeiről tehát csak annyiban szólhatok, a mennyiben azok általános országos érdekek. Magyar érdekek.

De már a felsorolt bajok száma is legió. Ha azoknak csak egyrésze orvosoltatik is, rövid idő alatt egészen más képe lesz a Székelyföldnek és így Erdélynek.

Ép azért, mert sok és nehéz teendő van, meg kell állapítani bizonyos sorrendet.

Ha sok betegség egyszerre lepi meg az embert, nem lehet, nem szabad együtt gyógyítani valamennyit. A sokféle orvosság paralizálná egymás hatását s a beteg adná meg az árát.

Az okos orvos először a legveszélyesebb bajt gyógyítja, aztán megy át a kevésbé veszélyesre.

És mert nagyon sokféle a teendő, nem végezheti el azt sem a társadalom, sém a kormány és törvényhozás külön. Minden tényezőnek közre kell működnie: közre kell működnie a helyi és állami tényezőknél.

Vagyis a székelyeknek szintén részt kell venniök az erdélyi magyar érdekek, a Székelyföld érdekeinek megmentésében.

Nem férne az össze a székely munkaszeretettel, büszkeséggel, hogy a székely nép összetett kézzel szemlélje, mint

igyekeznek a sajtó, kormány, törvényhozás a Székelyföldön létező országos érdeket eligazítani.

Hogy a helyi tényezők felhasználásával mit lehet tenni p. o. az agrikultura érdekében, Háromszéknegye kitünő főispánja, P o t s a József megmutatta az általa létesített és vezetett gazdasági társulattal.

Másutt is lehet ilyet létesíteni a Székelyföldön, csak kiváló férfiak kellene, hogy rendezzék, vezessék az önsegélyt.

De a Székelyföld sokkal szegényebb és sokkal elzárta helyezete van, hogysen önmaga segíthetne minden baján.

Segítségére kell hogy menjen az állam is, a mennyiben az állami érdekek a székely érdekekkel összefüggnek.

A kormány, az állam eddig is tett már sok hasznosat a Székelyföldön. Hogy mit sem tett volna, ez ellenzéki ráfogást megczáfolják az iskolák, közintézetek, az ipar állami előmozdítása, s a közutakba évenként fektetett nagy összegek.

A székely kérdést nem szabad sem ellenzéki, sem kormánypárti, egyáltalán nem szabad pártszempontból tárgyalni.

Ez csak elrontaná azt, lehetetlenné tenné a megoldást. Hogy több nem történt a Székelyföld érdekében eddig, ennek, mint választóim előtt a mult napokban kifejtettem, nagy részt maguk a székelyek is az okai.

Rendesen saját vidéki szempontjukból tekintették a kérdést, tehát nem magas, országos látáskörből. Így azután persze más és más a székely érdek Háromszéken, Csikban, Udvarhelyen.

Ez a határozatlanság, sőt ellenmondás volt egyik főoka, hogy a kormány és törvényhozás nem kezdetett oly kérdések megoldásába sem, melyeken már rég tul kellene lennünk s hogy még mindig csak a kezdet kezdetén vagyunk.

Es akkor sem jutottunk tul a kezdeten, midőn államháztartásunk egyensúlyának helyreállítására a legnagyobb és legőszintébb erőfeszítéseket tesszük s a beterjesztett költségvetés mégis jelentékeny hiányt mutat, tehát inti a kormányt és törvényhozást, hogy az állam új megterhelésétől óvakodjék, vagy legalább nagyon

tartózkodó legyen még az oly költekezésekben is, melyek igen fontos állami érdekeket mozdtítanak elő.

Ép azért nem tartom lehetőnek, hogy az állam azonnal milliókat vigyen a Székelyföldre. Kétség kívül szükség lesz költekezésre is, pénz nélkül mit sem lehet végezni, amál kevésbé országos érdekeket megvédelmezni.

De az államnak módjában van sok esetben a nélkül hatni, hogy neki pénz bekerülne.

Igy van ez első sorban a hitel kérdésével.

Saját erejéből a Székelyföld nem lesz képes megteremteni az olcsó pénz feltételeit. Pedig a Székelyföldnek olcsó pénzre van szüksége.

A román társadalom létesíteni tudta az Albinát, mely pénzintézet nagy sikerrel működik a román elem terjeszkedésének a földbirtokban való előmozdtításán.

Fájdalom, sem a székelység, sem általában az erdélyi magyar társadalom nem képes hasonló, de persze hazafias magyarra fordított célü intézet alkotására a megfelelő méretekben. Az Ugron Gábor által elismerésre méltó buzgalommal megvalósítani akart terv nem elégséges.

Erdély számára nagyszabásu pénzintézet szükséges. A név nem határoz. Az a fő, hogy elégséges és olcsó hitelt tudjon nyújtani. És ez nem is nehéz feladat. A törvényhozásnak csak kiváltságot kell számára biztosítani, s a sok heverő tőke — hazai, vagy külföldi — azonnal be megy Erdélybe, hogy ott az annyira szükséges pénzintézetet létesitse. Horváth Gyula a földhitelintézet mintájára, ennek kiváltságaival akar pénzintézetet létesíteni.

Ez volna helyes, az erdélyi specziális viszonyoknak megfelelő. És hozzá az államnak nem kerülne pénzébe.

De a földbirtok és ipar érdekeit együtt kell előmozdtítani s legbiztosabban előmozdtítja az előbbinek érdekeit az utóbbinak kifejtése.

Nem kétkedem, hogy idővel a Székelyföld nagy ipart üző vidékké alakítható át. Ez iparnak ott már is meg van legtöbb előfeltétele, a termőföldhöz képest sűrű népesség s olcsó munkabér.

A tőke nincs meg, de ezzel másutt sem bírtak azon

országok, vagy vidékek, melyek földművelő jellegüket iparos jelleggel cserélték fel. Mindezek idegen tőkére szorultak s részben idegen szakértelemre is.

És nem kétkedem, hogy a Székelyföldre beédesgethető a tőke.

Hiszen csak azon eszmecsere hírére, hogy Erdélyben ipart kell teremteni s ezzel kell ott biztosítani a magyar gazdasági és politikai érdekeket, már kérdést intéztek hozzám külföldről, mily kedvezményeket kapna Erdélyben a külföldi tőkével való vállalkozás?

Mert hogy kedvezmények szükségesek, az bizonyos. Különben sem pénz, sem vállalkozó nem jó be.

De mily kedvezmények? Erre csak a törvényhozás felelhet meg. A gyáriparnak a törvény által már is nyújtott kedvezmény aligha lesz elég. Valószínűleg hosszabb időre kell biztosítani az adókedvezményt.

De addig is hozzá kell látni a székelyföldi ipar kifejlesztéséhez, legalább kicsinyben.

Választóimhoz intézett legutóbbi beszédemben érintettem már a főbb iparágakat, melyekkel sikeres kezdeményezés történhetik, vagy a már megindult kezdeményezés tovább fejleszthető.

Ilyen a faipar; nem pusztán a faragó ipart értem, mely nagy tömegeknek nem adhat foglalkozást, hanem a faipart általában. Tehát épületfa-, (s a hol kemény fa van) donga-, parket- stb. ipart. A gazdasági eszközök és székérgyártás iparát, mely már is szép eredményeket mutathat fel.

De legfontosabb a szövőipar úgy az országra, mint a Székelyföldre nézve. És ez iparnak igen jelentékeny feltételei léteznek már a Székelyföldön. A háziiparból kell azt kifejteni; tulajdonkép nem kell egyebet tenni, mint a háziipart szervezni, iskolák által az izlést finomítani s a most kicsinyben üzött iparos foglalkozást üzni nagyban.

Különösen Csikban és Háromszéken lehetséges ez.

Mind a két helyen megvan hozzá az alap. De ismétlem, a sepsi-szentgyörgyi vászonszövő ipar csak fonalgár felállítása által fejleszthető tovább.

Csak így képezheti az emeltyűjét a háromszéki mezőgazdaságnak is.

És hogy a székely ipar szakértelemben ne szenvedjen hiányt, ipariskolákat kell létesíteni.

A sepsi-szentgyörgyi Mikó-féle algymnáziumot ki kell, mert nagyon könnyen ki lehet egészíteni. Van hozzá épület. Berendezése mintaszerű. Könyvtárában, tanári karában, az ott elhelyezett Székely Nemzeti Muzeumban oly nevezetes kincsek vannak felhalmozva, hogy kár volna e tudományos anyagért, ha az a Székelyföld érdekében bővebben nem kamatoznék.

Igaz, hogy egyik főbajunkat képezi a gymnáziumi oktatás tultengése. T r e f o r t Ágoston kitűnő tudósunknak és gondolkodónknak igaza van, midőn e tultengés ellen kikel, hatalmának egész sulyával harczol. De hogy Háromszéknek egy könnyen létesíthető főgymnáziuma legyen, ez nem tultzott óhajítás. Egy ily intézet szintén erősíteni fogja a Székelyföldet.

De ugy az agrikultura, mint az ipar érdekei két igen nagy akadályba ütköznek.

A z e g y i k R o m á n i a .

A m á s i k a v a s u t h i á n y a .

Hogy Románia mily fondorkodást visz véghez ellenünk, érintettem. Szerződéses vagy szerződésen kívüli állapot : ennek a vakmerő államocskának mindegy.

A szerződés, azt hiszi, csak minket köt ; ő feloldozottnak tartja magát terhei alól.

Gabonáját, nyers terményét szabadon hozza be. És még ránk zuditja az orosz gabona tömegeit is. Ellenben a mi kiviteli czikkeinket, főleg iparunkat, mindenféle boszantás, sőt megadóztatás segítségével kizárja piaczaíró.

Ezt tovább nem szabad tűrnünk, annál kevésbé, mert módunkban van represszáliát gyakorolni. K i k e l l t i l t a n i a r o m á n g a b o n á t ; ez a represszália.

Egy ily rendszabály csakhamar más gondolkozásra fogja bírni Romániát.

Igaz ugyan, hogy e rendszabály következtében meggyűl baja a brassói három gőzmalomnak is ; de nagyobb érdek, hogy Románia leczkét kapjon, mint a három gőzmalom érdeke.

Lásztiparunknak szüksége van már a vegyítés miatt is külföldi gabonára, arról nem is szólva, hogy ez ipar által kezünkbe kell keríteni a közvetítést, iparszerű feldolgozást és így az uralmat a keleti verseny felett.

De elsőbb rangu érdek, hogy Romániát megtörjük; mert az erdélyi s különösen a székelyföldi iparnak szüksége van a román piacokra.

És sietnünk kell. Mert egyszer csak azt vesszük észre, hogy Románia megcsinálta a maga iparát. S hozzá nagyrészt a mi kivándorlott székelyünkkel csinálja meg. Akkor azután nemcsak ki nem vihetünk Romániába, hanem meg kell érnünk azt a szégyent is, hogy Romániából importálnunk iparcikkeket.

Piac leszünk és nem termelő Románia irányában. Vevő és nem eladó.

De sietni ma már nem lehet gyalog, sem szekéren. Messze czélokra gyorsan csak vasuton lehet jutni.

A vasutról szölok külön.

IV.

A v a s u t.

Hogy a Székelyföldön vasut szükséges, bizonyítani sem kell.

A nagy fuvarokat a vasut, igaz, meg fogja szüntetni; Kézdi-Vásárhelyen olcsóbb lesz a pálinka, tagadhatatlan.

De a Székelyföldet is, valamint minden vidéket, csak a vasut emelheti fel. Ez az alap, a kiindulási pont.

És valóban, székelyek, nem székelyek sokat törték már fejüket a székelyföldi vasut, vagy vasutak létesítésén.

Vasuti koncessziók kérettek, traczirozások történtek.

De a Székelyföldnek még mindig csak mellette surrannak el a vonatok. A civilizáció még mindig csak szekéren ballag, a gőz szárnya helyett, Sepsi-Szentgyörgyre, K.-Vásárhelyre, Csikba, Háromszékre, Udvarhelyre.

Miért?

Mondjuk ki nyíltan, azért: mert a Székelyföld saját erejéből nem képes vasutat létesíteni.

A székely földbirtokosok — kicsinyeket és nagyokat értve — el nem viselhetik egy vasut terhét azon gabonaárak mellett, a melyek a Székelyföldön léteznek s melyeket a vasut, ha a közeli Románia szabadon hozza be terményeit, nem fog, vagy csak kis mérvben fog emelni; sőt némely vidéken tán még lejjebb fog szállítani.

A viczinális vasutak a Székelyföldön egyelőre kivihetetlenek; majd csak későbbi következmények lesznek.

A Székelyföldnek van be- és kiszállítani valója, de mielőtt ipara tovább fejlődött, nincs annyi forgalma, hogy a vasut jövődelmező lehetne.

Ez az, a mivel tisztában kell lenni.

A Székelyföldön tehát csak kétféle módon lehet vasutat építeni.

Vagy úgy, mint épül a zagoriai, hogy t. i. a magyar államvasutak kötelezik magukat, miszerint a magánvállalkozók által építendő vonalat bizonyos előre meghatározott összegért bérbe veszik. Ez igaz, állami segély; de ha építhető ily vasut Horvátországban, miért ne volna építhető a Székelyföldön.

Vagy pedig stratégiai vasutat kell a Székelyföldön építeni.

Ez utóbbinak eszméjével több ízben foglalkoztam a sajtóban s választóimhoz intézett nyilatkozataimban. És valóban legfőbb ideje, hogy az irányadó körök is foglalkozzanak e vasut eszméjével.

A keleti válság komolyan intheti őket.

Hiszen Erdély nemcsak azért fontos Magyarországra nézve, mert mélyen beleékelődik a keleti világba, hanem főleg keleti szorossai miatt.

Ha Erdély kapu, melyen át a monarchia minden pillanatban kivonulhat a keleti események színterére; ha vár, melyből dominálunk egész a Fekete tengerig, úgy hogy engedelmünk nélkül egy orosz sereg sem mehet be a Balkán félszigetre: miért ily kapu, miért ily vár ránk nézve Erdély?

Mert megvilatlanokká tehető szorossai vannak épen kelet

felé, de ezek mellett is csak akkor, ha fegyveres erőnk gyorsan elérheti e szorosokat, vagyis a kaput és várat.

Ha ellenben a hadsereg nem juthat gyorsan a keleti szorosokhoz, Erdély hadi jelentősége kisebb. Sőt mert a román határszéli vasut az ellenségre nézve nagyon megkönnyíti a mi szorosainkhoz való jutást, ugyan e szorosok, ha valóban előbb szállhatná meg azokat az ellenség, minket fenyegetnének. Várat képeznének akkor is, de ellenünk. Úteget, mely a miénk, de az ellenség kezébe keríti és ráuk tüzel belőle.

Marosvásárhelyről, vagy Szász-Régenből, mint végponttól csak napok, tán 5—6 nap alatt érhető el akár a tölgyesi, akár a gimesi szoros.

Brassóból, mint végpontból az ojtózi szoros megszállása szintén napokat vesz igénybe.

A Székelyföld tehát ki van téve, háboru esetén, a meglepetésnek.

Ha Oroszországgal és Romániával háborunk lenne, valószínű, hogy a főmérkőzés Galiczia táján történnék. De vajjon nem volna-e az ellenségnek közvetlen érdekében Erdély fellátása.

Nem hiszem, hogy az erdélyi románok engednének a bukaresti felhívásnak, de a román tábornokoknak nem lehetne sürgősebb feladatuk, mint egy corps de main-nel elfoglalni a Székelyföldet, s így megmenteni az esetleges román felkelést legbiztosabb ellensúlyától, a székely népfelkeléstől.

A székely népfelkelés nélkül 1848/49-ben sem lehetett volna megtartani Erdélyt. Háromszék fedezte a megvert Bem hátát.

De habár orosz háboru esetén, a döntő összecsapás Galiczia táján lesz várható, még e főharcztér szempontjából is elkerülhetetlenül szükséges a Székelyföldet átszelő, a tölgyesi szorost az ojtózival és tömösivel összekötő vasut.

Mert akkor Erdély észak-keleti részéből, vagy is a Székelyföldről az orosz hadsereget oldalában fenyegethetjük.

Egy közös, vagy honvédhaderő, melynek főhadiszállása Maros-Vásárhely, az észak-keleti szorosokon át minden pillanatban kitörhet s zavarba hozhatja az ellenséget.

Az erdélyi katonai diszlokációt, már békében, a Székelyföld felé, kell irányítani, nem pedig a szász földre s legkevésbé Szebenbe, mely többé nem hadi pont. Háboru esetén pedig a Székelyföldnek elsőrangú katonai jelentősége van. De csak az esetben, ha a marosvársárhely-tölgyesi vasut kiépül s ez, Topliczától a Felső-Maros völgyén, a vizválasztón és az Ojtoz völgyén keresztül, összeköttetésbe jut a magyar államvasutak predeáli vonalával.

E transverzális vonal Gy.-Szentmiklóst, Csik-Szentdomokost és Sepsiszentgyörgyöt érintené s Földvárnál vagy Brassónál kapcsolódnék az államvasutba.

Ha egyszer e kettős strategikai vasut, t. i. a marosvársárhely-tölgyesi (mely már ugyis tervben van) és a toplicza-sepsiszentgyörgy-földvári vasut kiépül, a Székelyföld vasuthálózatának csontozata létesül. Az utóbbi lesz, strategikai jellege mellett, a valódi székely vasut, mert az előbbi ismét csak érinteni fogja a Székelyföldet.

Ezen, az egész Székelyföldet átszelő vonalba azután könnyen belekapcsolhatók az oly helyi érdekű vasutak, mint a héjjasfalva-udvarhelyi, vagy az oly részben katonai, részben helyi érdekű szárnyvonalak, minő lenne a csik-szentdomokos-gyimesi és sepsiszentgyörgy-ojtozi.

A fejlődésre megadná a lökést a nagy vasut, mely a Székelyföldnek szinte minden pontját érintené; a többi azután magától következnek.

Azt hiszem, a katonai körökkel könnyű megértetni a terv fontosságát. Hiszen Erdély hadászati jelentőségét ők legjobban ismerik.

A keleti válság pedig most közvetlenül Erdélyre és katonai jelentőségére irányítja a közfigyelmet. Az érintett vasutvonalak nélkül Erdély nem az a vár, melynek falai mögött Magyarország és a monarchia nyugodtan várhatja az eseményeket.

V.

Sepsi-Szentgyörgy és Brassó.

Alig három mértföldnyi távolságra vannak egymástól.

Mindkettőnek fekvése gyönyörű a szemnek, alkalmas a fejlődés számára.

Az első, kis emelkedésén, mintegy ört áll a legszebb mező, a Szépmező felett. Mellette folyik az Olt.

A legfontosabb átjárók Kelet felé közel vannak hozzá, vagy az azokhoz vezető utak átmennek rajta.

Az ojtózi szoros úgy katonailag, mint gazdaságilag mindenkor fontosabb volt a tömösinél.

Brassó fekvése más szépségeket tüntet fel. Előhegyek által zárt vadregényes völgykatlanában egészen sajátos képet mutat. Hideg, komor, de szép, megragadó képet.

Magasabb fekvéséből uralkodik a termékeny barczasági síkság, mint Szentgyörgy a Szépmező felett. De folyója nincs; az Olt kanyarodása távolabb esik tőle. Kereskedelmi jelentőséget geográfiai helyzetében csak a tömösi átjáró ad neki; de nem kis jelentőséget.

Erdélynek ezen csücskében a romániai átjárók közelében a két város közül egyiknek ki kellett fejlődnie. De m a g o k r a h a g y a t v a, csak az e g y i k fejlődhetett ki.

A kettő ugyanis nem virágozhatott fel, nem keritheti kezébe a gazdasági uralmat, mert nagyon közel vannak egymáshoz.

Ha S.-Szentgyörgy fejlődik vala ki, el kellett volna maradnia Brassónak és megfordítva. Sepsi-Szentgyörgy szerencsétlensége Brassó és szintén megfordítva, ha az kerül vala előnybe.

Mert két gazdasági centrum nem fér meg egymáshoz közel. Az egyiknek tehát el kell nyomnia a másikat.

Melyiknek kellett győznie? A melyik ipart teremtett. Tehát győzött Brassó.

Ezért nagy város Brassó, míg Seps-Szentgyörgy kis város. Ezért gazdag város az, szegény ez. Azért van felhalmozva Brassóban annyi század civilizációja, hogy csak úgy tarkálnak rétegei. Ezért van a civilizáció csak kezdetén S.-Szentgyörgyön. Azért régi város az, impozáns épületeinek nagy része s templomai azért antikok. Azért egészen új város emez, mely szinte csak 1848 után keletkezett. A régi Szentgyörgy egy csomó faházból állott, ma, legalább piacán palotaszzerű épületek emelkednek.

De miért előzte meg annyi századdal Brassó, a szász város, Seps-Szentgyörgyöt, a székely várost, vagyis miért tudott annyi századdal előbb teremteni ipart?

Nem azért, mintha a szász munkásabb, takarékosabb, ügyesebb volna, mint a székely. Kizárólag azért sem, hogy a szász magával hozta hazájából az ipart és az ehhez szükséges szakértelmet. A székely is elsajátíthatta volna ezt.

A főök az, hogy a szászoknak privilegiuma volt a polgári foglalkozásra, a székelynek pedig a katonáskodásra.

A székely katonáskodott, a szász dolgozott. A székely tárt, török, német, orosz ellen védte a hazát; a szász nem védett semmit saját bőrén és vagyonán kívül.

A székely fejedelmeket emelt uralkodói székbe. A szász ipartelepeket emelt.

A székely megvédte Erdélyt, a szász idegen haderők segítségével el akarta azt szakítani Magyarországtól.

A székely kiverte, a szász behitta az orosz.

Háromszék katonai őrvidek volt, tehát a reglement megállította a fejlődés útján. A szász föld iparos vidék volt, tehát haladnia kellett a civilizáció útján.

Seps-Szentgyörgy katona-, Brassó ipartelep vala.

Mindez együtt képezi okát annak, hogy Seps-Szentgyörgy szegény, Brassó gazdag.

A lesújtó különbséget praktikusán mi sem mutatja annyira, mint hogy Seps-Szentgyörgy kénytelen pénzt gyűjteni egy toronyórára, Brassónak ellenben nemcsak toronyórái, hanem szebbnél szebb templomai vannak. Főutcájának járdája mozaik; egyes pontjai vetekednek Budapest látványaival.

Ime, a két város. Kicsinyben Karthago és Róma, de Róma keletkezésének idején, mikor Karthago már virágzó város volt.

És Sepsí-Szentgyörgynek szintén le kell győznie Brassót, mint a szegény, de hazafias és erélyes Róma legyőzte Karthagot.

A magyar érdek követeli ezt.

Brassó az ellenség kezén van. A szászok építették, a románok özönlötték el. A magyar elem is kezd terjeszkedni ott, de a román igen nagy számbeli tulsulyban van.

Az ellenség kezén pedig nem lehet oly fontos civilizatorius pontot hagyni, mint Brassó. Hiszen, ha az ellenség kezén maradna, ez azt jelentené, hogy Erdély végvidékén, a legfontosabb ponton a magyar polgáriassodás nem fejlődhetik ki.

Pedig, ha valahol, ugy a végső csücskön kell Erdélyt megerősíteni nemcsak védművekkel, a szorosokban épített sáncokkal, hanem egyszersmind magyar kulturával.

Nagy magyar városra van szükség a keleti kapunál. Azon a ponton, hol a magyar birodalom, mint Nyugat közvetlenül érintkezik a Kelettel.

A rómaiaknak igen praktikus és sikeres eljárásuk volt az „ellenség“ földjén, a meghódított provinciákban. A mikor Julius Caesar elfoglalta Galliát, ennek már volt civilizációja. A galloknak voltak városaik, ezekben volt miveltség, gazdagság.

A legióknak nem volt egyebük, mint hadijelvényeik.

Ha Róma bántatlanul hagyja a gall civilizációt, ha nem törődik a gall városokkal, az történt volna, hogy a rómaiak olvadtak volna be a gallokba és nem megfordítva. A gall városok nyelve legyőzte volna a hódítók nyelvét, mint később s a frank hódítás után ez valóban meg is történt. A győzők, a frankok, góthok beolvadtak a latin gall társadalomba.

Mit tett Róma?

Ha a hadviselések ürügye alatt el nem pusztithatta a gall városokat, mindjárt mellettük épített latin városokat. A központokkal szemben ellen központokat.

Ezeket azután elhalmozta kedvezményekkel. A közlekedési utak góczpontjává tette, hogy a forgalmat a gall városoktól oda terelje. Tudományt, művészetet importált beléjük.

Sőt, csaknem kényszerítve, előkelő társaságot küldött oda.

Nagyszerű színházakat, fürdőket, közintézeteket alapított állami költségen.

Igy támadt Marseille. Igy támadt a délfranciaországi városok nagy része.

A római civilizációval így győzte le Róma a gall civilizációt.

És tulajdonképp a civilizáció hódította meg Galliát. Caesar legiói csak leverték a gallok fegyveres erejét.

A katonai hódítás csak megszállás.

A török is csak így hódította, szállta meg a Balkán-félszigetet.

Csak a civilizáció tart meg.

Az erdélyi hadi megszállást mi csak részben változtattuk át megtartássá. Azon központokon, ahol magyar városok vannak.

Erdély délkeleti csücske, sőt az egész szász föld szalagja megtartotta civilizátorius különállását. Ott szász-német civilizáció van, nem pedig magyar.

Mit kell tennünk, hogy a kulturai hódítást végrehajtsuk?

A római módszert ismertettem. De van más mód is. Nem kell okvetlenül lerombolni a polgáriasságnak az ellenség kezén levő várait, hanem el kell azokat foglalni.

Be kell hatolni, a szász városokban kell kitűzni a magyar kultúra lobogóit. Lépésről lépésre kell harcolni, míg végre a magyar kultúra domináló helyzetbe jut.

A magyar állam törekszik is erre. Ezért csinál annyi iskolát, közintézetet a szász városokban.

Ugy látszik, különösen Brassót akarja elvenni a szász nemzetiségi partikularizmustól, hogy mint becses hódítást, a magyar állameszme erős végvárává tegye.

De a törekvés fog-e sikerülni? Sikerülhet-e a magyar társadalom nélkül? Oly társadalom nélkül, mely hódít, foglal, vagyont gyűjt, ipart, művészetet teremt?

Hol van Erdélyben ez a magyar társadalom? Csak a Székelyföldről ömölhetnének a magyar kulturai rajok Brassóba; ezekre azonban szükség van a Székelyföldön is. Most még nem képes exportra a Székelyföld a kulturai elem dolgában;

inkább csak embereket visz ki, a kik ott meg nem élhetnek. Hogy képes legyen, előbb a Székelyföldön kell kifejteni a magyar kulturát.

Brassó meghódításának ez a legbiztosabb módja. Vagyis legalább részben el kell fogadni Róma módszerét.

A brassói magyar c'emet minden esetre támogatni kell; de a Székelyföld gazdasági és kulturai emelése fontosabb.

Sepsi-Szentgyörgyöt ki kell fejteni, lehetőleg nagy várossá kell tenni. Szentgyörgy saját erejéből csak lassan fejlődhetik, mert megfosztatott a fejlődésnek oly feltételeitől is, melyekkel eredetileg birt.

A vasutat nem az Olt völgyében, az ojtózi szoroson keresztül vitték, mely esetben Szentgyörgyöt érintette volna, hanem Brassón át kötötte bele a román vasuti hálózatba. A forgalmat, a városi élet fejlődésének feltételét ekkép elterelték a székely várostól a szász város felé.

Magasabb állami tanintézetek Brassóban nyitak meg, melyekbe lehetőleg óvakodik fiát küldeni a szász. Szidja a magyar iskolát, melyet, ugymond, ráerőszakolnak, s melyek magyarosító hatását ellensúlyozzák a szász iskolák.

A katonaság Brassóban van, hogy még a benne rejlő magyar elem is eloláhosodjék és németesedjék, a helyett, hogy a székely városokban, mint strategikailag különben is fontosabb pontokban állomásozva, megmagyarosodnék.

Ha meg akarjuk szilárdítani Erdély keleti részén, legfontosabb pontján a magyar állameszmét és a magyar kulturát: Brassóval szemben ellensúlyt kell keresni és találni.

Ezt kell kedvezményekkel ellátni, s állandó fenyegetés gyanánt Brassó ellen kijátszani.

Város ellen várost, kultura ellen kulturát, ipar ellen ipart.

Ez az ellensúly nem lehet más, mint ama még kicsiny, de nagygyá fejleszthető Sepsi-Szentgyörgy.

A többi székely város sokkal távolabb van, hogy sem Brassónak ellensúlya lehetne.

És ha ekép a kulturát, gazdasági jóllétet kifejlesztettük a Székelyföldön, ez fog vonzerőt gyakorolni Brassóra és a Bárczáságra, nem pedig megfordítva.

Ha a szász nemzetiségi partikulárizmus inkább meghal,
mint megadja magát: annál rosszabb Brassóra nézve.

A városok is meghalhatnak. Velenceze haldoklik. Brassó
is a kihaló városok listájára kerülhet.

És akkor Szentgyörgynek lehet mozaik kövezete és Brassó
gyűjthet, hogy javíthassa tornyainak elrozsdásodott óráit.

Egy emberöltő — persze nem egy pár év — megszü-
heti ezt a változást.

Dr. BALLAGI GÉZA.

